

רשימות ספרותיות

I

„ההתרן“

(עמון שבועי בניו־יורק. העורך י. ד. ברוקוביץ).

בעצם ימי השתיקה המעיקה בקרב סופרי ישראל ברוסיה, בשעה שפנה כל אחד לעברו ולשבילו הבודד – הגיע אלינו הד חי של מלה עברית, בת־קול של קבוצת סופרים עברים, שגלו בשעת חרם ולפני זה לאמריקה ויצרו שם במה ספרותית קטנה וצנועה לדברי יצירה ומחשבה בעברית.

ובאותה שעה קשה וזעומה של השתתקות ספרותנו, כשהלב היה מלא דאבה ומצוקה, ערפל עב היה פרוש על כל והחזון נסתם ממנו – היו הצלילים הרחוקים, שהגיעו אלינו מן „התרן“ האמריקני, מפריעים לשעה קטנה את דממת־השממון, ששררה בספרות ישראל, והיה בהם דבר־מה מנחם ומעודד המפיק את בעותי השתיקה. עוד נשארה לפליטה פנה אחת קטנה, שמהבהב בה גיצוץ של יצירה בעברית. כל חוברת קטנה של „התרן“, שהגיעה לידינו לאחר כמה וכמה שבועות לזמן צאתה, היתה מעין מתנה יקרה, מעין ברכת אחים, והידים היו ממשמשות בהן בחבה מיוחדת, הלב המצפה למלה עברית חיה היה חרד לקראת הדפים המעטים של „התרן“ ברטט־גיל, כי לא העושר הספרותי הצפון בהם היה מושך הפעם את הלב, אלא הלבוש כשלעצמו; המלה העברית החיה – כמה מן הקסם היה בזה באותם הימים!

ואולם כשאני מדסדף בחמשים חוברות „התרן“ (תרע"ו – תרע"ז) המונחות עתה לפני, מתבונן אל הטון הסריווי של סופריו, שהוא רחוק כל־יך מקשקוש המלים ומהצעקנות הגסה, העולה מתוך העתונות היהודית באמריקה, רואה את אלסון העברית השלמה והמנופה, הרחוקה מן המליצה הנכונה, מן העברית הפגומה והמסורסת, שאין לה כל יניקה מן השרשים והמקורות – זו שכתבו

בה בכמה וכמה עתונים עברים - הרי התגלותו של „התרן“ היא התגלות ספרותית מרגינת לב אפילו בשנים כתקונן. אכן אין זה הנסיון הספרותי העברי הראשון, שנעשה באמריקה.

בזמנים שונים כמו סופרים שונים והוציאו מאספים, ילקוטים, חוברות ועתונים, אבל דלות התכן וחוסר הצבע הם הם שהיו הקוים האופיים בכל אלה, ולא יפלא אפוא שלא האריכו ימים, צצו ונבלו מבלי השאר רושם קים. הנסיון הראשון לברוא כלי-מבטא ספרותי עברי הגון נעשה לפני שנים אחדות על-ידי אגודת „התרן“, שהוציאה ירחון ערוך ביד סופרים צעירים אחדים.

„התרן“ הירחוני אמנם עלה על הנסיונות הספרותיים הקודמים לו, אבל לא היה בו מן המשקל הספרותי הראוי לירחון; והנה כשהיה הירחון לשבועון בעריכתו של י. ד. ברקוביץ, סופר בעל חוש לשוני המרחיק את עצמו מן הכעור והזיוף, יש לנו עתה שבועון עברי הגון, שאנו שומעים בו דפוס של החיים הישראליים באמריקה והד לכל המתרחש בעולמנו ובספרותנו.

הפובליציסטיקה של „התרן“, זו המטפלת בשאלות הפנימיות של חיי ישראל באמריקה, מנסה להסיר את הלוט הנסוך על חיים אלו, בודקת בלקויים ובפגימות של יהדות חדשה זו, מוקיעה לפעמים לעין השמש את כל הכעור והנוול, את הציניסמוס הגס, שהכניסה לתוך אורתה של היהדות האמריקנית העתונות היהודית הצהובה.

כנסת ישראל שבאמריקה נעשתה חלק חשוב של העם היהודי, ובשנים האחרונות התחילו מתקמים שם כחות לאומיים חיוניים; ובשביל כל אותם החוגים הלאומיים, הניזונים מן ההכרה הלאומית וקשורים קשר פנימי אל הספרות העברית, נעשה הקול הבוקע מבין דפי „התרן“ צו לפעולות ממשיות, ציון בדרך העבודה הצבורית העברית, בקורת לכל הכשלונות והרפיונות המתגלים בעבודה זו. הפובליציסטיקה של „התרן“ אינה חונפת לקהל; מספרת היא בשעת הצורך בגנותם של אילי הכסף והזהב, ומתאמצת להעמיד את הדברים על אמתם ככל האפשר.

מלבד השאלות הפנימיות, הנוגעות להויה היהודית שבאמריקה, סובבים רוב המאמרים שב„התרן“ ביהוד על שאלות ארצישראליות וציוניות. הפובליציסטיקה הציונית הבינונית אינה מגלה על-פירוב אופקים חדשים, אינה מעמיקה את תפיסת העולם הלאומית ואינה מכניסה לאוצר המחשבות שלנו ולא כלום.

עומדים הם כותבי המאמרים האלה על הדוכן שבעתונם וטוחנים קמחא טחינא, לועסים את הרעיונות שנורקו בשעתם לתוך האויר על-ידי האחדים גדולי הרוח האמתים - והדבר נעשה כבר לזרא...

מאמרים מסוג זה הם ב„התרן“ רוב המאמרים הציוניים של „המומחים“ המושבעים אשר לציוניות. לסופרים אלו אין אף מלה אחת ילידת חזון, הנובעת מתוך הסתכלות שכלית או נפשית. הכל מתנהל כאן במסלות הסלולות. יש לפעמים שהאחד מתעטף לרגעים בטלית של מדעיות, ממטיר עליך שפע של בקיאות - אבל להתרומם על השבלונה אין בכוחו.

לעומת זה אתה מוצא שורה של מאמרים על עניני ארץ-ישראל, שאין בהם מן הפרויולוגיה הציונית הרגילה ומן הפתוס המעושה. למשל: המאמרים של בן צבי. אתה רואה לפניך אדם שיודע והתבונן יפה אל הישוב הארצישראלי וכותב מה שהוא כותב מתוך הסתכלות בהירה. דבריו המעשיים, הממשיים, שופכים אור על עניני הישוב ומגלים כמה וכמה טפחים מהיותו הפנימית.

בין המאמרים, שנכתבו מתוך הסתכלות מקיפה ומציינים חזיונות היסטוריים או חברותיים, יש לציין את מאמרו של הפובליציסטן הצעיר ד"ר מ. וואכסמאן ל"תולדות החיים הרוחניים של היהודים בארצות הברית". מקצוע זה חדש בשבילנו, והסופר הצעיר, שנתחנך באמריקה ובקי בטיב הענין המדובר, עשה את הנסיון הראשון להתחקות על השתלשלותה והתפתחותה הרוחנית של היהדות האמריקנית. וכן יש לציין את המאמרים של בן-גוריון, וזכויותינו הלאומיות בארץ ישראל ובטורקיה" ו"הלאומיות בהסוציאליזם" של הד"ר נחמן סירקין. שני הסופרים האלה, שאינם אורחים מצוים כל-יכך בפובליציסטיקה העברית, מצטיינים בסגולה אחת, שאין בהם משום גיבוב דברים וסברות של פלפול הממלאים על-פירוב את המאמרים הפובליציסטיים שלנו. יודעים הם אנשים אלו את הענין, שעליו הם דנים יפה יפה, ומדברים בלשון בני-אדם; אין עושר המלים מכסה על מערומי המחשבה.

הבליטריסטיקה שב"התרו"ן אינה עשירה כלל וכלל. ספורים מקוריים כמעט שאין שם. בין קבוצת הסופרים העברים הצעירים, שנתגלו באמריקה במשך השנים האחרונות, אין מספרים מלבד אחד, שעליו ידובר להלן, ולפיכך ימלא העורך את החלק הבליטריסטי בתרגומיו על פי שלום-עליכם. תרגומים אלו, כפי שכבר הדגישה הבקורת העברית-כמה וכמה פעמים, מלאכת ידי אמן הם; אין מי שיקפח את שוים ואין מי שלא יכיר בעושר, שהם מכניסים לתוך הספרות העברית, אבל סוף סוף אין בהם כדי לרוות את הצמאון ליצירה עברית מקורית, לזו המאירה את חזיונות החיים מתוך הסתכלות יותר חודרת ועמוקה מזו של שלום-עליכם.

ואולם הספר "חיי אדם" של שלום-עליכם, שהוא האבטוביוגרפיה של הסופר המנוח ונדפס בפעם הראשונה ב"התרו"ן, נקרא באותו העונג המגרה את היצר, שאנו מרגישים בשעת קריאת תולדות חיי סופר או אדם גדול והננו רוצים לעמוד על כל פרט קטן, על כל תג, להכנס לפני ולפנים של חיים אלו, למצוא את הפתח לבוא בו לתוך בתי גנויהם הנסתרים של חיי אדם זה. ב"חיי אדם" אנו רואים את השרשים, שמהם נקלעה נשמתו של ההומוריסטן הגדול, את צגורות החיים, שבהם עברה, את כל אוצר התמונות והפרצופים, שהעלה אותם הצייר על הבוד הרחב, ששמו כהריאולובקה.

ומסופרים שם הדברים מתוך אותה הסתכלות בהירה, המרפרפת והקלה של הילד השלום-עליכמי מוטיל בן פייסי החזן, שענינו הפקחות משוטטות בכל המחללה לפניו, בכל הגלעג והמשונה, המסובך והמערפל. בהרבה דפים של "חיי אדם" מרטטת החמימות של נשמה עדינה ורכה, נכאים של נפש עגומה, הסופגת את צער החיים בעוונה בשחריתה.

הנה אתם רואים, למשל, את תמונתו של העלם החביב והעצוב שמואליק היתום המרחף בעולם הספורים הדמיוניים ונפשו אורגת דמיונות בלי הרף, זה המתהלך בין חבריו הילדים כספור דמיוני ועצוב, ופתאום יעלם מעיניהם, כמו שיארע באגדה, ואין איש יודע לאן נעלם.

וכל הפרצופים העוברים לפנינו ב„חיי אדם“ מצוירים בשרטוטים בהירים, ואתה רואה לפניך כמו חיה את הסביבה שבה היה שלום-עליכם, את כל הנפתלים שעברו עליו בימי ילדותו והיו לחומר ליצירותיו והזינו את חוש האמן שבו.

כשאתם קוראים דפים אלו, תכירו מיד ב„זוטא“ או ב„בעל התנין“ את כל הקוים האופיים של ההומוריסטן לעתיד לבוא. אבל יחד עם תאות הצחוק והלעג התוססת ב„זוטא“, עולים ממנו גם צלילי יגון, השפוכים בהרבה מספורי שלום-עליכם, ביחוד במקום שהוא מספר לנו על חיי הילדים החביבים עליו כל-כך.

כשאתם קוראים, למשל, ב„חיי אדם“ את תאור התמונה שעל שפת הדניפר בשעת דמדומים ואתם מאזינים את רחשי הלב של תפלה, את התמימות הילדותית הנפשית של שלום הקטן, תרגישו כמה מן הלך הנפש הילרי היה בשלום-עליכם, למרות היותו שטוף תמיד בעניני צחוק ורואה את עצמו למבדח את הבריות.

הספורים האחרונים של ברקוביץ, שנדפסו ב„התרן“, „אזרח“ ו„גרים“, הם מאותם הציורים ה'אנריים' שיש בהם מקצת הומור, מקצת התבוננות אל הליכותיהם והעויותיהם של הפרצופים מבין ה„ירוקים“, וכתובים הם באותה הלשון העברית החיה, המהוקצעת יפה כידו הטובה של המספר בתרגומי שלום עליכם.

בספורים אלו אתה מוצא את רוב הקוים האופיים, — הריאליות, ההתבוננות וההומור — שבספורי שלום עליכם הקודמים, ולא עוד אלא שפחותים הם בערכם הרבה מאלו, משום שבמקום שהמצייר טפל באנשיו העומדים בתחומי העיירה, היה בעולם שכולו שלו, ולפיכך מצא את השרטוטים החיים, את הקוים הבולטים ואת התמונות שנתפסו יפה בראיתו, מה שאין כן כשהוא בא לצייר את ה„ירוקים“, שנדחו לאמריקה, ששם אינו תופס בהם אלא את הצד הקאריקאטורי שבהם ומגיע לפעמים עד כדי אניקדוטיות ממש.

מספר חדש נתגלה לנו מעל דפי „התרן“, והוא אברהם שוער, ששלשה ספוריו נדפסו בחוברות המונחות לפני.

בשני הספורים הראשונים מצייר שוער תמונות, תמונות מ„עולמות נשכחים“, ואולם תחת מכחולו של הצייר נצבים לפנינו העולמות הנשכחים חיים ומוארים באור ההויה, „שנעלמה ואבדה לבלי שוב עוד“.

לפי אופן כתיבתו וחומר ספוריו יצא שוער מבית מדרשם של פרץ וברדיצבסקי, אבל לפי הפשטות המלבבת והשירית המורגשת בדבריו יש בו אינו נעימה עצמית כולה שלו, וכשהוא בא לצייר, למשל, את בין השמשות של שבת, את אמירת התהלים או אמירת „התורה“ אצל החסידים וכל אותם

הדברים שכבר קראנו את דוגמתם אצל אחרים כמה וכמה פעמים, לא יראו הדברים עם כל זה כישנים.

אכן זה כה לכשרון לתת אור חדש גם לדברים ישנים!

בספור „שלשה“ מספר לנו שוער על דבר נחמצי התנחום, על הרב רבי יחיאל ועל האפיקורס המוזר של העיירה, וכאן אנו רואים את העולם הנשכח בכל הודו העתיק.

המספר גלה את הזוהר שבנשמה הכשרה של היהודי הפשוט והתמים, נחמצי התנחום, המראה נפלאות בצדקת לבו וטובו ומגיע לידי אותה המדרגה של טוב ומטיב המשוה עליו הוד של איוה „מלאך טוב“, ספור זה נקרא כעין ספור עם או אגדה וכתוב מתוך אותה הפשטות הנפלאה, שאפשר לא הגיעו אליה הרבה מכותבי ספורי העם המפורסמים שלנו, מפני שאפילו שמץ של עשיה, של סטיליזציה אין כאן, הכל חי ושוטף בשטפו הטבעי. ניכר שהמספר אינו נע על החומר כאדם הבא מן החוץ, שקרא איוו „מעשיות“ בספרים ועושה כמתכונתם, מעין אלו מספורי העם הנכתבים אצלנו. קרובים הם אליו העולמות הנשכחים קרבה נפשית.

ואולם הספור השלישי והגדול של שוער „המעות“, שבו לא יספר לנו על דבר „עולם נשכח“, אלא על דבר העולם הקים ומתנועע לעינינו – לא עלו יפה ויצא חור ופגום. המספר מכניס אותנו לתוך בנק אחד בניירורק ומעביר לפנינו המון פרצופים, החולפים לעינינו כצללים, והגבור הראשי שבספור, הדירקטור של הבנק אפרת, שבו מטפל המספר בכל הספור ומעביר לפנינו את ילדותו והמון מעשים ועובדות מחייו בבית אביו בעיירה הליטאית – אמנם יש בו הרבה שרטוטים חיים וריאליים, התמונות הלקוהות מאותו העולם הרחוק, מן העיירה הליטאית, מן היער, המנין של חסידים – בכל אלה יש הרבה הסתכלות וחיים, אבל נקודת הכובד של הספור, זו „המעות“ שאליה הגיע אפרת מתוך רדיפתו התמידית אחרי תענוגות בשר, אותה ההפתעה, שבנו של אפרת אהב את בת מכו, שהיא בת הזנונים שלו, אחות בנו יפה היא לאופיריטה אמריקנית ולא לספור אמנותי.

כל התמונה האחרונה שבספור, המציירת את מצב רוחם של בני ביתו של אפרת, בשעה שקבל את המכתב מאת אמה של בת הזנונים שלו, השיחה הסוערת בין האב והבן, יחד עם מעשה האיבוד שאפרת מאבד עצמו לדעת על ידי הקפיצה לים, ערוכה בנוסח של המילודרמות מן המין הגרוע ומשאירה אחריה רושם קשה של כשלון אמנותי.

ואולם הלקויים שב„מעות“ לא ימחו את הרושם הטוב והנוח, שנשאר לנו מן העולמות הנשכחים, שבהם מוצא המספר את המלים הפשוטות לגלות את כל הקסם והאור שבהויה שחלפה, וראוי הוא מספר זה שנקדם את פניו בברכה.

לעומת העדר הספורים המקוריים ב„התרן“, אתה מוצא שם שפע של שירים.

באמריקה נתרכזה בשנים האחרונות קבוצה שלמה של משוררים צעירים,

כמו ב. נ. סילקינר, ש. ופ. גינזבורג, אפרים לייסיצקי, ש. שווארץ, הלל בבלי, א. דומניץ, י. אפרת ועוד. כל המשוררים הללו משפיעים רוב ברכה על השבועון.

אמנם בין שפע השירים מעטה עדיין השירה השלמה הודאית. בשיריו של לייסיצקי יש הלך-נפש ושלמות ידועה של הצורה, אבל אין משורר זה יכול עדיין להשתחרר מן הריטוריקה והרדיפה אחרי מלה יפה; המלאכה והלטוש החיצוני בולטים יותר מדאי.

בשיריו של הלל בבלי יתגבגב לפעמים צליל לירי, אלא שהמשורר הצעיר רודה לפעמים בפרך בבת שירתו ומצוה עליה לשיר שיר שבח ותהלה לביאליק, לציון... ולעוד כמה וכמה דברים יפים הראויים בעיקרם לשבח, אלא שאין להעמיס על קשה זה על בת שירתו הרכה שלא צמחו עדיין כנפיה.

צלילי שירה רכים ונוגים עולים משירי פ. גינזבורג. אבל גם משורר זה, כרוב המשוררים הצעירים באמריקה, יטה לפעמים לצד, שירי ההודמנות שונכתבים לשם יחוד..."

שירים ליריים יפים הם שירי סילקינר, יקירה, בל נפיל גורלותי ו,כי גביל שם לבבי לייגוני. כמו כן יפים גם ציורי הנוף ותמונות הטבע של אפרת. ואולם לעומתם השירים של שווארץ ריטוריים עד כדי חוסר הרגשה חיה. מלבד שירי המשוררים הצעירים האמריקנים יש ב"התרן" פואימה גדולה של שניאור, אנכי אנכי לא אסלח. בפואימה זו חוזר ונשנה אותו המוטיב העובר בהרבה משירי שניאור ופואימותיו הקודמים, על הגעגועים הגדולים של הגבר והאשה אל האהבה, על האהבה הסימבולית הקדמונה קודם שגורשו אדם וחוה מגן עדן ואחרי שגורשו; כמו ברוב הפואמות הללו מתפלסף המשורר, מרבה אמרים יפים, סינטגמות חדות ועוקצות, מפזר את עשרו השמור לבעליו לרעתו.

ראובן בריינין, שנעלם להרבה שנים מן הספרות העברית ונשתקע בעתונות היהודית בקנדה, חזר שוב לעברית ופרסם ב"התרן" שורה שלמה של מאמרים ורשימות.

לפני חמש-עשרה או עשר שנים היה בריינין אחד המדברים הראשונים בספרותנו. מלבד מאמרים בשאלות החיים, זכרונות ורשימות בליטריסטיות למחצה, שהיו בשעתן מודרניות לפי התוכן והצורה, היה גם מבקר ספרותי והיה חורץ משפט על גדולי הסופרים העברים והלועזיים. ואמנם לפי המצב של הספרות העברית לפני חמש-עשרה שנה היו הדברים, שהשמיע סופר זה על מטרלינק, אלן קיי, ברגס ועוד, נראים לחדשים כל-כך, למודרניים ממש, ואם נצרף לזה גם את הסגנון הבהיר והיפה, שבו היו הדברים כתובים, לא יפלא, שהיה באמת אחד המרחיבים של תחומי הספרות העברית שלנו והכניס לתוכה קצת מן האויר שבחוץ. הן הדבר כשהוא לעצמו, שהזכיר אדם אצלנו את השמות הזרים עוד לנו, כבר היה בימים ההם מעשה רב.

ואם לא היה בריינין ממשביחי הטעם הספרותי שלנו, ממכניסי קצת פרפראות מן החוץ היה בודאי.

ואולם במשך עשר השנים האחרונות נשתנתה דמות הספרות העברית, ואם לא נחגלו עדיין בקרבנו סופרים או מבקרים חדשים, שישאו קולטורה ספרותית שלמה עמם וירימו את הספרות העברית עד כדי מדרגת ספרות אירופית למלוא היקפה - אין אף איש שיכחיש בהרחבת ספרותנו. הנושאים הספרותיים שלנו, הצורה והסגנון, וכל עצם מהותה עולים הרבה הרבה על מה שהיה. ולכן כשאנו קוראים עכשיו את דבריו של בריינין על האמנות והחיים, שבהם הוא פונה למספרינו ואמנינו בתור מורה דרך, מביאים אותנו הדברים לידי גיחוך מקצת, משום שבכל המאמר של בריינין אין אף רעיון חדש, אף משהו מחפיסת החזיונות האמנותיים מתוך הארת נפשו והסתכלותו העצמית המיוחדת.

כל מאורע וענין, כל רגש ורעיון מוכשרים הם להיות לחומר ביד האמן היוצר. לא ה"מה" כי אם ה"איך" הוא העיקר בכל האמנות אלו הם דברי הפתעה, התורה החדשה של בריינין, שהוא בא להשמיע באזני המספרים והאמנים שלנו... ואחרי שהוא מבאר יפה ומרחיב את הדבור על פי נוסח של ספר למוד על מהות האמנות, הוא מעבד פרוגרמה של אמנות למספרינו ומודיע אותם:

שנויים רבים ועצומים מתחוללים בחיינו; חדרונא אל התהוות זו, עזרונא באמנותכם ושירתכם ללידתם של החיים החדשים, של המציאות החדשה הקרובה לביא" - מסופקני אם האמנים והמשוררים שלנו יטו און לתורתו של בריינין, כי כל אותה התעודה, שהוא שם לפניכם, לעזור ללידת החיים החדשים, אינה תעודת אמן ומשורר, מפני שזוהי כבר אמת אלפא־ביתית, שכל תעודה שהיא - ותהא היותר חשובה ונעלה - מלבד תעודת היצירה לכשעצמה, פוגמת היא באמן, שאינו יוצר אלא מתוך חירות גמורה; ואמנות המשעבדת את עצמה לתעודה קודמת אינה אלא פלסטר.

במאמר ההומור והסטירה בספרותנו מטפל בריינין ביחוד בהגדרתם של ההומור והסטירה, ודבריו אלו שאינם חדשים ואינם גם יפים ביותר, תופסים את רוב המאמר, וכשהוא בא לדבר על ההומור והסטירה בספרותנו, מסהפק הוא בהערות קלות וקצרות, ברפרוף, בנגיעה כלאחר יד, ובשני דפים קטנים הוא מצייר לכם את התמונות של מנדלי, שלום עליכם, פרישמאן ולווינסקי. בשורות אחדות ממצה בריינין את כל עומק ההומור והסטירה שלנו... דרך אנב כדאי להעיר, שהדברים, שבריינין כותב הפעם על שלום עליכם, רחוקים כל־כך לפי הטון של ההערצה מן הדברים, שכתב לפני עשר שנים בערך ב"העולם" הברליני של סוקולוב על אותו סופר, עד כי נראים באמת תמוהים ביותר...

אולם אי־היכולת הגדולה של בריינין המבקר, טעמו הזר והסתכלותו הזרה בחזון ושירה יתגלו לפנינו במאמרו על רבינדראנת טאגורי, משורר ונביא.

כתור משורר והוזה חזיונות - פוסק בריינין - עומד טאגורי גמוך ממשוררינו הגדולים בעברית או יהודית. אולם מלבד שטאגורי הוא משורר

אמנם בינוני, הנהו גם פילוסוף דתי. אמנם גם בתור פילוסוף איננו מן הגדולים ולא גם מן הבינונים, כי לא חדש מעצמו כלום. אין אני יודע אם בריינין הטריח את עצמו לעיין גם-כן בספרי טאגורי או שהסתפק רק בזה ששמע, את מוסרו של המשורר הבינגאלי באולם קארנקה שבניו-יורק, אבל מי שקרא רק את „קרבן-זמרה“ של טאגורי (ולא רק את תרגומו של פרישמאן ב„כנסת“) ירגיש כמה מן השטחיות המעליבה יש בהנחתו של בריינין, שטאגורי נמוך הוא ממשוררינו הגדולים בעברית או ביהודית. השירה הנפלאה הזכה ככדולת, הדבקות העליונה הריליגיוזית בטבע, הצלילים הענוגים העולים כקול פעמוני כסף מפסוקי טאגורי נעשו, שירה בינונית באוזני בריינין. ואדם זה הרי היה מבקר ספרותי אצלנו:

בריינין הבטיח בסוף מאמרו „לעשות השואה ולהעביר קו מבדיל בין שירי ה. נ. ביאליק ובין שירי טאגורי“. חבל שלא מלא את הבטחתו, כי אז היינו שומעים לכל הפחות איזו דברי הערכה על טאגורי ושירתו, אבל לבוא בהלכה פסוקה ולדבר בטון של זלזול המצוי רק בעתונות הצהובה – אינו מותר גם לסופר שהתהלך בסאלונים הספרותיים באירופה ויודע את הנעשה לפניו מן הקלעים במוסד הספרותי והמדעי של נובל...

אותה השטחיות וחוסר ההסתכלות מראה בריינין גם בהערכה, שהוא נותן לסופר הפולני הגדול הנריק סינקיביץ.

בכל מאמרי הבקורת האחרונים של בריינין אנו רואים אותו רק בתור מרפרף על גבי הפרצופים הספרותיים, נוגע ואינו נוגע בעצם אישיותם הספרותית, משהו את פלוני לאלמוני, מתהדר דרך אגב בבקיאיתו הגדולה ומסתפק בהלכות פסוקות, מבלי שיגלה אף משהו מאור היצירה של האמן.

בקורת שכזו ודאי שעבר זמנה בספרותנו. הבקורת העברית הצעירה, למרות מה שהיא מתפלפלת לפעמים יותר מדי ונוטה להתחכמות, לדרשנות ועמקנות, עולה בכל-זאת על הבקורת המרפרפת של בריינין.

הנה, למשל, כתב המבקר הצעיר צבי אורבוך מאמרי בקורת אחדים ב„התרן“ על ביאליק, שלום-עליכם ועוד. במאמרים אלה אנו רואים את המבקר המנסה להכנס לתוך חביונה של היצירה ולחשוף את כחה ועוזה, את מקורה ושרשה; המבקר רואה את עצמו עומד במחיצת היוצר ומתחקה על רקמת הפלאים של יצירתו. אולם לא תמיד עולה ביד המבקר לתפוס את הרקמה, יש שהוא נכשל בשפעת מלים, אבל אין כל ספק שאורבוך הוא מבקר בעל הסתכלות וחודר לתוך ההזיונות הספרותיים, שהוא דן עליהם. לפי החמימות הלבבית והארתו הפנימית, שיש לפעמים בדבריו, הרי הוא חיון רצוי בבקורת העברית הצעירה.

בין הזברים המטפלים בעניני ספרות ב„התרן“ ונקראים בענין רב יש לציין את המאמרים של א. ר. מלאכי על שלום-עליכם הסופר העברי, על י. קאנטור ובן אביגדור, שחשובים הם בתור חומר לתולדות הספרות העברית.

א. ר. מלאכי בקי, כפי שנראה מדבריו, בעניני הספרות של הדור הקודם

בתור עז־ראיה, ומאמריו שופכים אור על כצב הספרות והעתונות העברית בתקופת „היום“, „המליץ“ ואחריהם.

אם נצרף לכל הדברים, שהזכרנו, את הרשימות והפיליטונים, שאינם מוצלחים ביותר, מאת י. ד. ברק ואביתמר והמאמרים המדעיים למחצה לתולדות השירה העברית והתהוות התלמוד מאת ד"ר הלפר והחוברות המוקדשות לפינסקער, ביאליק ושלום־עליכם, – הרי לנו כל החומר הספרותי שב„התרן“.

גדולות ונצורות אמנם אין כאן, והרי אין זה מאסף ספרותי לדברים מובחרים ומגופים, וליצירות קיימות, אבל לפי הגובה הספרותי של שבועון עברי אין לו „התרן“ להתבייש כלל וכלל בפני השבועונים הקודמים, שיצאו אצלנו בזמן האחרון.